

Alcoholgebruik onder tweede-generatie-Turken in Rotterdam

Aafje Dotinga

Uit een onderzoek naar het alcoholgebruik van Turken in Nederland blijkt ten eerste dat het percentage geheelonthouders veel groter is onder tweede-generatie-Turken dan onder de autochtone Nederlandse bevolking, ten tweede dat het percentage onregelmatige drinkers (mensen die minder dan eenmaal per week alcohol drinken) veel groter is onder tweede-generatie-Turken dan onder de autochtone Nederlandse bevolking, en ten slotte dat het alcoholgebruik van tweede-generatie-Turken die wekelijks drinken vergelijkbaar is met dat van autochtone Nederlanders die wekelijks drinken.

Inleiding

Dit onderzoek is eind 2004 uitgevoerd onder een steekproef van tweeduizend tweede-generatie-Turken in Rotterdam, als onderdeel van een promotieonderzoek getiteld 'Aard en omvang van alcoholgebruik, alcoholproblematiek en hulpzoekgedrag in de Turkse en Marokkaanse bevolking van zestien jaar en ouder: instrument en methodiekontwikkeling' (Dotinga, 2005). Tweede-generatie-Turken zijn Turken die zelf in Nederland zijn geboren en van wie ten minste een van de ouders in Turkije is geboren.

Achtergrond

Informatie over alcoholgebruik is essentieel voor het ontwikkelen van effectieve preventieprogramma's. In Nederland is in een aantal studies en langlopende onderzoeksprojecten onderzocht hoe het staat met het

alcoholgebruik van de Nederlandse bevolking (Knibbe, 1982; Garretsen, 1983; Lemmens, 1991; Bongers, 1998; Abraham, Cohen, Van Til & De Winter, 1999; Kuilman & Van Dijk, 2000; Korf, Nabben & Benschop, 2003; Monshouwer, Van Dorsselaer, Gorter, Verdurmen & Vollebergh, 2004; Van Dijk & Knibbe, 2005). Hoewel de Nederlandse populatie voor 10 procent uit allochtonen met een niet-westerse achtergrond bestaat (bijv. Turken en Marokkanen), is in alcoholstudies nooit specifiek de aandacht op deze groepen gevestigd. Toch is aandacht voor het alcoholgebruik van deze groepen zinvol, vanwege de grote verschillen in culturele en religieuze achtergrond. Turken en Marokkanen hebben bijvoorbeeld overwegend een islamitische geloofsovertuiging en volgens de islam is alcoholgebruik verboden. Dit zou gevolgen kunnen hebben voor de wijze waarop preventie van excessief alcoholgebruik in deze groepen vorm moet krijgen.

Uit algemene populatiestudies is bekend dat geheelonthouding meer voorkomt onder Turken dan onder autochtone Nederlanders (Langemeijer, Van Til & Cohen, 1998; Abraham, Cohen, Van Til & Langemeijer, 2000; Dijkshoorn, Erkens & Verhoeff, 2001). Anderzijds zijn er ook indicaties dat het aantal excessieve en probleemdrinkers relatief groot is onder Turken, in vergelijking met autochtone Nederlanders (Dijkshoorn, Erkens & Verhoeff, 2001; Swinkels, 1992).

Aangezien onderzoek naar alcoholgebruik gepaard gaat met methodologische problemen, is niet duidelijk hoe betrouwbaar de resultaten uit bestaande studies zijn (Dotinga, Van den Eijnden, Garretsen & Bosveld, 2004). We hebben daarom een experimentele studie uitgevoerd om na te gaan welke methode de meest betrouwbare antwoorden oplevert op vragen over alcoholgebruik. Hieruit kwam naar voren dat voor het meten van gemiddeld en

Aafje Dotinga (✉)

Dr. A. Dotinga is onderzoeker bij het Centrum voor Preventie en Zorgonderzoek, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu te Bilthoven. E-mail: aafje.dotinga@rivm.nl.

excessief alcoholgebruik, een postenquôte beter toepasbaar is dan een ‘face to face’-interview (Dotinga, Van den Eijnden, Bosveld & Garretsen, 2005). Met behulp van de postenquôte hebben we daarom een onderzoek uitgevoerd naar alcoholgebruik onder tweede-generatie-Turken in Rotterdam.

Omdat de mate van alcoholgebruik onder tweede-generatie-Marokkanen in Nederland veel lager is dan onder tweede-generatie-Turken, hebben we ons in deze studie specifiek gericht op Turken en zijn Marokkanen hier buiten beschouwing gelaten (Dotinga, 2005). De resultaten van dit onderzoek worden in dit artikel uiteengezet.

Vraagstellingen:

1. Wat is de mate van geheelonthouding onder tweede-generatie-Turken?
2. Wat is de mate van excessief alcoholgebruik onder tweede-generatie-Turken?
3. In hoeverre wijkt het alcoholgebruik van tweede-generatie-Turken af van dat van autochtone Nederlandse leeftijdgenoten?
4. Wie zijn de Turken die drinken, wat drinken ze en waar drinken ze?

Methode

Om bovenstaande vraagstellingen te kunnen beantwoorden, hebben we in september en oktober 2004 een onderzoek uitgevoerd onder tweede-generatie-Turken in Rotterdam. Een steekproef van tweeduizend tweede-generatie-Turken met een minimumleeftijd van zestien jaar werd getrokken uit het gemeentelijk bevolkingsregister van Rotterdam. Deze mensen kregen allemaal een Nederlandstalige postenquôte thuisgestuurd. Aangezien tweede-generatie-Turken in Nederland zijn geboren en geschoold, verwachtten we weinig problemen met een Nederlandstalige vragenlijst. Mensen die niet reageerden, kregen drie en zes weken na de eerste zending opnieuw een postenquôte thuisgestuurd.

De respons was 39,7 procent (793 respondenten). Echter, van dit aantal waren 78 vragenlijsten niet bruikbaar. Uiteindelijk hielden we 738 bruikbare vragenlijsten over (37,9%). De gemiddelde leeftijd van de groep respondenten was 21,7 jaar en 53,3 procent was van het vrouwelijk geslacht. Vrouwen en jongeren hadden relatief vaak gerespondeerd. Om voor verschillen in geslacht en leeftijd tussen de respondenten en de totale populatie van tweede-generatie-Turken in Rotterdam te controleren, werd de steekproef gewogen voor leeftijd en geslacht.

Om de resultaten uit deze studie te kunnen vergelijken met gegevens over alcoholgebruik onder de autochtone Rotterdamse bevolking, werd gebruik gemaakt van

gegevens uit de gezondheidsenquête van de GGD Rotterdam en omstreken, die in 2003 is uitgevoerd. Na drie mailings was de respons op dit onderzoek 55,3 procent. Wij ontvingen de data van 465 autochtone respondenten van 16 tot 28 jaar. De gemiddelde leeftijd van de groep respondenten was 22 jaar en 55,2 procent was van het vrouwelijk geslacht. Ook deze steekproef werd gewogen voor leeftijd en geslacht, op basis van cijfers over de autochtone Rotterdamse populatie in de leeftijd van 16 tot 28 jaar.

Resultaten

Turken

Van de Turkse respondenten had 19,6 procent de afgelopen zes maanden geen alcohol gedronken, 43,7 procent had nog nooit alcohol gedronken en 36,7 procent had het afgelopen half jaar wel alcohol gedronken. In totaal had dus 63,3 procent van de tweede-generatie-Turken het afgelopen half jaar niet gedronken (zie tabel 1). Als belangrijke redenen om niet te drinken werden genoemd: ‘Omdat het verboden is volgens de koran’, ‘Omdat ik er gewoon geen zin in heb’, en: ‘Omdat het slecht is voor de gezondheid.’ Van 36 van de 264 Turken die gerapporteerd hadden dat ze het afgelopen half jaar hadden gedronken, was de hoeveelheid alcoholgebruik niet bekend. Deze werden bij de analyses met betrekking tot excessief gebruik buiten beschouwing gelaten. Van de totale populatie van Turken bleek 3,4 procent het afgelopen half jaar excessief alcohol te hebben gedronken. Excessief betekent meer dan dertien glazen per week voor vrouwen en meer dan twintig glazen per week voor mannen. Van de drinkers bleek 10,5 procent excessief alcohol te drinken.

Turken versus autochtonen

Om het alcoholgebruik van tweede-generatie-Turken te kunnen vergelijken met dat van de autochtone leeftijdgenoten, hebben we de groep Turkse respondenten voor leeftijd en geslacht gematcht met de autochtone

Tabel 1 Geheelonthouding en excessief alcoholgebruik onder tweede-generatie-Turken (16-35 jaar).

	%	Aantal
<i>Totale populatie</i>		738
geheelonthouding	63,3	474
excessief alcoholgebruik	3,4	24
<i>Drinkers</i>		
excessief alcoholgebruik	10,5	24

steekproef. Vergelijkende analyses laten zien dat geheelonthouding veel meer voorkomt onder tweede-generatie-Turken (64,1%) dan onder autochtonen (5,7%; zie tabel 2). Daarnaast blijkt het excessieve gebruik en het gemiddeld (week- en weekend)gebruik hoger onder autochtonen dan onder tweede-generatie-Turken. Uit de analyses blijkt dat veel Turken (40,3%) gelegenhedsdrinker zijn. Dit betekent dat ze minder dan eenmaal per week en alleen bij gelegenheden alcohol drinken. We hebben daarom ook analyses uitgevoerd apart voor de groep regelmatige drinkers (drinken minimaal eenmaal per week), en deze analyses laten een ander beeld zien. Het excessief en gemiddeld alcoholgebruik van tweede-generatie-Turken die regelmatig drinken verschilt namelijk nauwelijks van het excessief en gemiddeld alcoholgebruik van autochtone leeftijdgenoten die regelmatig drinken. Bovendien laten de resultaten met betrekking tot het weekendgebruik nu een tegengesteld beeld zien, namelijk dat tweede-generatie-Turken die regelmatig alcohol gebruiken, in het weekend gemiddeld meer drinken dan autochtone regelmatige drinkers (8,6 vs. 5,9 glazen). Het weekgebruik van regelmatige drinkers is wel hoger onder autochtonen dan onder tweede-generatie-Turken.

Wie, wat, waar

Opgesplitst naar geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, opleidingsniveau en dagelijkse bezigheid blijkt alcoholgebruik meer voor te komen bij mannen dan bij vrouwen, meer bij Turken ouder dan 22 jaar dan bij jongeren, meer bij Turken zonder dan met partner, en meer bij Turken die actief zijn op de arbeidsmarkt dan Turken die op school zitten of studeren. Met betrekking tot excessief gebruik vinden we een opvallend verschil tussen opleidingscategorieën: excessief alcoholgebruik komt relatief vaak voor in de laagste opleidingscategorie. De

gemiddelde leeftijd waarop tweede-generatie-Turken beginnen te drinken is zestien jaar en ze beginnen voornamelijk met het drinken van alcohol als ze uitgaan (30,2%). Een kleiner deel van de Turken heeft de eerste ervaring met het drinken van alcohol thuis met de familie (17,1%), op schoolfeesten of in de vakantie (16,2%), thuis met vrienden (14,0%) of op feesten en trouwerijen (12,6%). Plaatsen of gelegenheden waar tweede-generatie-Turken over het algemeen alcohol drinken zijn discotheken, feesten en verjaardagen, cafés, bij andere mensen thuis en op trouwerijen. Uit de analyses blijkt verder dat tweede-generatie-Turken overwegend sterke drank drinken (74,2%). Op de tweede plaats komt bier; het minst gedronken wordt wijn.

Conclusies

Geheelonthouding komt relatief veel voor onder tweede-generatie-Turken in vergelijking met autochtone Nederlandse leeftijdgenoten. Daarnaast is het aantal gelegenhedsdrinkers relatief groot onder tweede-generatie-Turken. Echter, de mate van alcoholgebruik van regelmatig drinkende Turken is vergelijkbaar met die van regelmatig drinkende autochtone Nederlanders.

Discussie

Gezien de lage respons (37,9%) is voorzichtigheid geboden met deze conclusies. Resultaten kunnen niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar de totale populatie Turken in Nederland. Vrouwen en Turken jonger dan twintig jaar reageerden meer dan mannen en Turken in de leeftijd vanaf twintig jaar. Voor de verschillen in leeftijd en geslacht tussen respondenten en non-respondenten hebben we gecorrigeerd door de groep respondenten te wegen naar leeftijd en geslacht van de totale Turkse populatie in Rotterdam. Maar dit biedt geen volledige oplossing voor het non-responsprobleem als het alcoholgebruik van de respondenten verschilt van het alcoholgebruik van de non-respondenten. Helaas hebben we geen informatie over het alcoholgebruik van de non-respondenten, en kunnen we over de mogelijke vertekening in resultaten als gevolg van non-respons geen harde uitspraken doen.

Daarnaast kan het verschil in responspercentage tussen de Turkse en autochtone onderzoeksgroep de resultaten hebben beïnvloed. Voor de verschillen in leeftijd en geslacht tussen de autochtone en Turkse respondenten hebben we gecorrigeerd door de groepen te matchen naar leeftijd en geslacht. Echter, daarmee is nog niet gecorrigeerd voor de mogelijke verschillen in alcoholgebruik tussen Turkse en autochtone respondenten. Aangezien

Tabel 2 Geheelonthouding, excessief alcoholgebruik, gemiddeld alcoholgebruik en week- en weekendgebruik onder Turken (16-30 jaar) versus autochtonen (16-28 jaar).

	Turken (%)	Autochtonen (%)
<i>Total populatie</i>		
geheelonthouding	64,1	5,7
excessief alcoholgebruik	5,9	13,6
gemiddeld alcoholgebruik	4,06	8,17
gemiddeld weekendgebruik	3,21	4,43
gemiddeld weekgebruik	1,07	3,78
<i>Regelmatige drinkers</i>		
excessief alcoholgebruik	17,2	18,6
gemiddeld alcoholgebruik	11,12	11,03
gemiddeld weekendgebruik	8,63	5,91
gemiddeld weekgebruik	2,49	5,13

de respons onder de autochtone populatie groter is dan onder de Turkse populatie, is het mogelijk dat in de autochtone groep meer drinkers hebben meegedaan, waardoor de verschillen in drankgebruik groter lijken dan ze in werkelijkheid zijn. Helaas hebben we geen informatie over het alcoholgebruik van de non-respondenten en kunnen we hierover verder geen uitspraken doen.

Een andere mogelijke beperking van deze studie is dat de gegevens gebaseerd zijn op zelfrapportages. Van zelfgerapporteerd alcoholgebruik wordt vaak gezegd dat het onderschat wordt omdat het over het algemeen lager is dan alcoholgebruik gebaseerd op verkoopcijfers (Neve, Diederiks, Knibbe & Drop 1993; Rehm, 1998). Met het gebruik van de postenquête menen we echter relatief betrouwbare gegevens te hebben verzameld, omdat deze onderzoeksmethode in de experimentele studie hogere alcoholrapportages opleverde dan het ‘face to face’-interview (Dotinga e.a., 2005).

Ten slotte moet hier gezegd worden dat het om een relatief jonge groep Turken en autochtonen gaat, met een gemiddelde leeftijd van 21 jaar. De huidige resultaten zijn dus niet zonder meer te generaliseren naar oudere eerste-generatie-Turken en andere autochtonen.

Veel Turken hebben een islamitische geloofsovertuiging. Aangezien de islam het gebruik van alcohol verbiedt, is het niet verwonderlijk dat het aantal geheelonthouders onder tweede-generatie-Turken veel hoger is dan onder autochtone leeftijdgenoten. Uit een kwalitatief onderzoek blijkt dat er voor Turken verschillende (religieuze) redenen zijn om niet te drinken. Als moslim ben je bijvoorbeeld verplicht om zorgvuldig met je lichaam om te gaan en gezond te blijven, en daar hoort geheelonthouding ook bij. Daarnaast is de angst vaak groot dat alcohol ertoe leidt dat men het bewustzijn verliest en dat men daardoor niet meer goed voor zichzelf en zijn of haar familie kan zorgen (Dotinga e.a., 2004).

Excessief gebruik, gemiddeld gebruik en het alcoholgebruik op week- en weekenddagen bleek hoger onder autochtonen dan onder tweede-generatie-Turken. Echter, wanneer alleen de regelmatige drinkers werden geanalyseerd, bleken de verschillen in alcoholgebruik tussen tweede-generatie-Turken en autochtone leeftijdgenoten kleiner. Gemiddeld en excessief gebruik waren nu vergelijkbaar en het gebruik tijdens weekenddagen bleek nu hoger onder Turken dan onder autochtonen. Het is lastig om deze laatste resultaten te verklaren, maar een mogelijke verklaring die onderzoekers hebben gegeven is dat er in zogenaamde ‘droge’ culturen geen richtlijnen voor verantwoord alcoholgebruik bestaan (Bloomfield, Stockwell, Gmel & Rehn, 2003; Weiss, 2001). Turken leren mogelijk niet hoe ze hun alcoholgebruik kunnen reguleren en de kans op excessief gebruik

is daardoor relatief groter dan in ‘natte’ culturen waarin het drinken van alcohol meer gebruikelijk is.

De huidige studie heeft laten zien dat de kans op excessief gebruik vooral aanwezig is onder mannen, Turken ouder dan 22 jaar, Turken zonder partner en laagopgeleide Turken. Tweede-generatie-Turken drinken met name in het weekend, zijn relatief vaak gelegenheidsdrinker en drinken vooral in discotheken en cafés of op feesten en trouwerijen. Het alcoholgebruik van tweede-generatie-Turken lijkt daarmee vooral een sociale functie te hebben.

Wat zijn nu de implicaties van de huidige resultaten voor de preventie van alcoholgebruik bij tweede-generatie-Turken? Is preventie in deze groep überhaupt nodig? Omdat het aantal drinkers in de Turkse populatie veel kleiner is dan in de autochtone Nederlandse populatie is dit een reële vraag. Maar aangezien er onder tweede-generatie-Turken een groep regelmatige drinkers is die excessief alcohol drinkt, lijkt preventie in deze etnische groep wel noodzakelijk. Omdat Turken een andere religieuze en culturele achtergrond hebben dan autochtone jongeren, kunnen bestaande campagnes niet zonder meer bij Turkse jongeren worden toegepast. Turken vinden bijvoorbeeld de omgangsvormen tussen autochtonen over het algemeen te direct en onbeleefd (Dotinga e.a., 2004). Dit zou in bestaande campagnes voor de preventie van excessief alcoholgebruik ook het geval kunnen zijn. Daarnaast hangt alcoholgebruik in de Turkse cultuur sterk samen met religie en zou hiermee mogelijk in campagnes ook rekening moeten worden gehouden. Zoals voor iedere groep geldt zullen, voordat tot preventie kan worden overgegaan, preventieactiviteiten eerst in de Turkse groep moeten worden uitgetest.

Tot besluit

De huidige studie heeft laten zien dat er een kleine groep regelmatig drinkende Turken is die excessief alcohol drinkt, met name sterke drank. Daarnaast is het weekendgebruik van deze groep zorgelijk. Preventie lijkt dus voor een kleine groep wel noodzakelijk. Belangrijke doelgroepen voor preventie zijn mannen en laagopgeleiden, relatief jonge Turken die met name in discotheken, cafés en op feesten en trouwerijen drinken. De sociale functie van drinken kan een aanknopingspunt bieden voor het ontwikkelen van preventieactiviteiten.

Literatuur

- Abraham, M.D., Cohen, P.D.A., Til, R.J. van, & Winter, M.A.L. de (1999). *Licit and illicit drug use in the Netherlands 1997*. Amsterdam: CEDRO.

- Abraham, M.D., Cohen, P.D.A., Til, R.J. van, & Langemeijer, M. (2000). *Licit and illicit drug use in Amsterdam, III. Developments in drug use 1987-1997*. Amsterdam: CEDRO.
- Bloomfield, K., Stockwell, T., Gmel, G., & Rehn, N. (2003). International comparisons of alcohol consumption. *Alcohol Research and Health*, 27, 95-109.
- Bongers, I.M.B. (1998). *Problem drinking among the general population: A public health issue?* (dissertatie). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Dotinga, A., Eijnden, R.J.J.M. van den, Bosveld, W., & Garretsen, H.F.L. (2004). Methodological problems related to alcohol research among Turks and Moroccans living in the Netherlands: Findings from semi-structured interviews. *Ethnicity and Health*, 9, 139-151.
- Dotinga, A., Eijnden, R.J.J.M. van den, Bosveld, W., & Garretsen, H.F.L. (2005). The effect of data collection mode and ethnicity of interviewer on response rates and self-reported alcohol use among Turks and Moroccans in the Netherlands: An experimental study. *Alcohol and Alcoholism*, 40, 242-248.
- Dotinga, A. (2005). *Drinking in a dry culture* (dissertatie). Rotterdam: IVO.
- Dijk, D. van, & Knibbe, R.A. (2005). *De prevalentie van probleemdrinken in Nederland. Een algemeen bevolkingsonderzoek*. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Dijkshoorn, H., Erkens, C.G.M., & Verhoeff, A.P. (2001). *Gezondheidsenquête Amsterdamse Gezondheidsmonitor 1999/2000. Opzet, verloop van het onderzoek en eerste resultaten* (EDG-reeks 2001/6). Amsterdam: GG&GD Amsterdam.
- Garretsen, H.F.L. (1983). *Probleemdrinken: prevalentiebepaling, beïnvloedende factoren en preventiemogelijkheden* (dissertatie). Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Knibbe, R.A. (1982). *Probleemdrinken in Limburg* (dissertatie). Maastricht: Rijksuniversiteit Limburg.
- Korf, D.J., Nabben, T., & Benschop, A. (2003). *Antenne 2002*. Amsterdam: Jellinek Preventie.
- Kuilman, M., & Dijk, A. van (2000). *Alcohol- en druggebruik in de Gemeente Rotterdam. Een verslag van het bevolkingsonderzoek in het kader van de Regio- en Stedenmonitor Alcohol en Drugs*. Rotterdam: GGD Rotterdam en omstreken.
- Langemeijer, M., Til, R.J. van, & Cohen, P. (1998). *Het gebruik van legale en illegale drugs in Utrecht en Tilburg*. Amsterdam: CEDRO.
- Lemmens, P.H.H.M. (1991). *Measurement and distribution of alcohol consumption* (dissertatie). Maastricht: Rijksuniversiteit Limburg.
- Monshouwer, K., Dorsselaer, S. van, Gorter, A., Verdurmen, J., & Vollebergh, W. (2004). *Jeugd en riskant gedrag: kerngegevens uit het peilstationsonderzoek 2003. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf tien jaar*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Neve, R.J.M., Diederiks, J.P.M., Knibbe, R.A., & Drop, M.J. (1993). Developments in drinking behaviour in the Netherlands from 1958 to 1989. A cohort analysis. *Addiction*, 8, 611-621.
- Rehm, J. (1998). Measuring quantity, frequency and volume of drinking. *Alcoholism, Clinical and Experimental Research*, 22, 4S-14S.
- Swinkels, H. (1992). Roken en drinken door Turkse inwoners van Nederland. *Tijdschrift Jeugdgezondheidszorg*, 24, 88-94.
- Weiss, S. (2001). Religious influences on drinking: Illustrations from select groups. In E. Houghton & A. Roche (Eds.), *Learning about drinking* (pp. 109-127). Philadelphia: Brunner-Routledge.